

Załącznik nr 2 do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego

José Andrés Alonso de la Fuente
Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego
al. Mickiewicza 3, 31-120 Kraków
jose.delafuente@uj.edu.pl

Autoreferat dorobku i osiągnięć naukowych

A. Dyplomy

- * **2005:** dyplom magistra filologii słowiańskiej w zakresie rusycystyki (Departamento de Filología Eslava, Universidad Complutense de Madrid)
- * **2007:** studia doktoranckie w zakresie religioznawstwa (Instituto de Ciencias de la Religión, Universidad Complutense de Madrid), klasyfikacja na podstawie pracy pt.: *Léxico religioso aleuta. Perspectivas nativas y no nativas de una sociedad samánica euroasiática*, napisanej pod kierunkiem prof. Juana Antonia Álvareza-Pedrosy Núñeza
- * **2010:** studia doktoranckie w zakresie językoznawstwa (Departamento de Estudios Clásicos, Universidad del País Vasco), klasyfikacja na podstawie pracy pt.: *Tense, Voice and Aktionsart in Tungusic. Another Case of „Analysis to Synthesis”?*, napisanej pod kierunkiem prof. Ivána Igartuy Ugarte
- * **2012:** dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa (Departamento de Estudios Clásicos, Universidad del País Vasco), rozprawa doktorska pt.: *The Ainu Languages. Traditional Reconstruction, Eurasian Areal Linguistics, and Diachronic (Holistic) Typology*, napisana pod kierunkiem prof. Ivána Igartuy Ugarte

B. Zatrudnienie

- * **2013-2014:** Projekt Berlin-Kraków: Digitalizacja Berlinki wschodnioazjatyckiej (*Berlin-Krakau Projekt: Digitalisierung ostasiatischer Berlinka*), Biblioteka Jagiellońska
- * **2015-2016:** Stypendysta po studiach doktoranckich, Universitat Autònoma Barcelona
- * **2016-2018:** Młodszy bibliotekarz, Biblioteka Jagiellońska
- * **od 2018:** zatrudniony w Instytucie Językoznawstwa (w Katedrze Historii Języków i Językoznawstwa) na stanowisku adiunkta, Uniwersytet Jagielloński

C. Osiągnięcia naukowe (zgodnie z Ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003, art. 16, ust. 2)

Jako szczególne osiągnięcie naukowe określone w przywołanej wyżej ustawie niniejszym wskazuję jednotomową monografię pt. *“A Russian-Yakut-Ewenki Trilingual Dictionary by N.V. Sljunin”*, opublikowaną w Lejdzie w 2018 roku przez E.J. Brill (355 stron, ISBN 978-90-04-37585-7).

Głównym celem tej publikacji jest dostarczenie edycji krytycznej słownika rosyjsko-jakucko-ewenkijskiego, jednego z wielu skarbów przechowywanych w archiwum Polskiej

Akademii Nauk w Krakowie, kod K III-19, j.a. 85 (dawny kod: K III-19, j.a. 73[1/4]). Pozycja ta należy do spuścizny wybitnego polskiego orientalisty Władysława Kotwicza (1872-1944).

Takie trójjęzyczne słowniki były bardziej popularne w tak zwanym okresie przednaukowym. Jakucki jak i inne j. tunguskie, głównie ewenkijski („Tungus”) i eweński („Lamut”) były w tamtym czasie bardzo często przedmiotem zainteresowania badaczy. Nie powinno jednak nikogo dziwić, że wiele z tych wykazów słów i słowników pozostaje nieopublikowanych po dziś dzień. Publikacja mojej książki może wywołać dyskusję, jak też zapoczątkować serię dodatkowych projektów, które mogą zawierać kluczowe informacje dotyczące historii i dialektologii odnośnych języków.

W rozdziale wprowadzającym zamieściłem zwyczajowe rozważania filologiczne dotyczące zawartości słownika trójjęzycznego. Dokładna analiza dokumentu nie pozwoliła mi na uściślenie tożsamości jego autora. Jak na ironię, istotne informacje pozwalające na bardzo prawdopodobną identyfikację znalazły się w pismach innego znanego polskiego uczonego – Edwarda Piekarskiego (1858-1934). W zwięzłej notatce bibliograficznej dołączonej do „Słownika jakuckiego” Piekarski wspomina o pewnym N.D. Słjuninie (1850-1925), który był nie tylko cenionym specjalistą w regionie, ale też najwyraźniej autorem bardzo podobnego słownika trójjęzycznego. Ponieważ nie znalazłem żadnego ważnego kontrargumentu, sugeruję, iż Słjunin jest autorem pozycji znalezionych wśród osobistych dokumentów Kotwicza.

Trójjęzyczny słownik, zorganizowany według alfabetu rosyjskiego, zawiera ponad tysiąc słów w języku jakuckim (czyli Sacha, grupa syberyjska języków turkijskich) i języku ewenkijskim (grupa północna języków tunguskich) służących jako odpowiedniki dla 1148 haseł rosyjskich. Analizę językową danych znacznie ułatwiła odręczna notatka samego Kotwicza, w której możemy przeczytać, że materiały do słownika zostały zebrane w rejonie Ayan-Nelkan w Jakucji. Potwierdzają to również cechy dialektalne języków zapisane w słowniku.

W części zasadniczej książki słowa w języku jakuckim oraz ewenkijskim z trójjęzycznego słownika zestawilem z ich współczesnymi formami, zarówno standardowymi jak i dialektalnymi, po których następują uwagi etymologiczne oraz inne obserwacje. Odsetek zidentyfikowanych wyrazów jest bardzo wysoki (nie byłem w stanie zidentyfikować jedynie 16 pozycji, czternastu w języku ewenkijskim i dwóch w języku jakuckim), ich analiza zaś, choć trudna w przypadku bardzo rozbudowanych formacji czasownikowych, jest przejrzysta.

Okazuje się, że dialekty reprezentowane w słowniku to południowo-zachodni jakucki oraz wschodni ewenkijski. Można je jednoznacznie zidentyfikować dzięki obecności bardzo charakterystycznych cech fonologicznych, morfologicznych i leksykalnych. Jeśli chodzi o język ewenkijski, to nadanie mu etykiety „ewenkijski wschodni” nie wystarcza, aby prawidłowo go opisać. Pomimo naszej rozległej wiedzy o wschodnich gwarach ewenkijskich, odmiana zachowana w słowniku okazuje się wysoce nieregularna, biorąc pod uwagę obecność bardzo charakterystycznej cechy dla obszaru południowych Ewenków, czyli tzw. epentezy charakterystycznej dla gwary Sym. Taki mieszany dialekt południowo-wschodni nie był dotychczas opisywany w literaturze fachowej.

Już sam ten fakt zdaje się po raz kolejny potwierdzać, że filologiczne badanie dokumentów językowych może, między innymi, pomóc w identyfikacji wymarłego dialektu, który był dość bliski językowi bardziej nam znanemu. Jak już podkreślano w literaturze fachowej, przewidując

wartość przednaukowych źródeł zachodnich, można się spodziewać, iż będą one poświadczać:

- (1) względną chronologię istotnych zmian dźwiękowych;
- (2) leksykalne nieprawidłowości (np. marginalne znaczenia słowa znanego lub serii nowych słów nigdzie indziej nieudokumentowanych);
- (3) dialekty, które od tego czasu zanikły lub które są bliskie wymarcia.

Podczas gdy punkt (1) nie może być oczekiwaniem realistycznym (wszak rok 1900 jest zbyt późną datą, aby zapisać wszystkie istotne informacje dotyczące początkowych etapów zmian takich dźwięków, jak na przykład $-s- > -x-$, $x- > \emptyset$ lub epenteza gwary Sym), to punkty (2) i (3) bardzo dobrze definiują prawdziwą wartość dokumentu.

Książka zawiera *index verborum* wszystkich form w języku ewenkijskim, rosyjskim i jakuckim (wraz z formami w innych językach wymienionymi w aparacie krytycznym haseł słownikowych) jak również faksymile słownika trójjęzycznego, tak aby przyszłe pokolenia specjalistów mogły mieć dostęp do oryginału w celu jego dalszego badania.

D. Pozostałe osiągnięcia naukowe

Moja praca naukowa obejmuje również publikacje, nieprzedkładane tutaj jako osiągnięcie habilitacyjne. Wszystkie moje zainteresowania związane są z lingwistyką historyczną i porównawczą, typologią oraz językami mniejszościowymi (w tym aspektami pozajęzykowymi, jak np. religia). Symbole podane poniżej w nawiasach kwadratowych odnoszą się do numerów pozycji z *Listy publikacji naukowych*, czyli załącznika nr 4 do mojego podania o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

1. Studia mandżurologiczne i tungusologiczne

Moje publikacje w tej dziedzinie można podzielić na cztery grupy tematyczne:

(1) Język mandżurski w kontekście tunguskim: w duchu Jakova Malkiela napisałem serię artykułów, w których badam różne aspekty etymologii mandżurskiej; ich głównym celem jest uutorowanie drogi do stworzenia słownika etymologicznego języka mandżurskiego. Każda z tych prac za punkt wyjścia przyjmuje anomalie jakiegoś słowa w mandżurskim, którego etymologia służy jako wzór dla niemałej liczby (od dziesięciu do kilkudziesięciu) wyrazów w języku mandżurskim oraz pozostałych językach tunguskich. Większość etymologii sugerowanych w tychże pracach, jak również ich historyczne potraktowanie, jest całkowicie nowa [II.17, II.19, II.22]. Sporadycznie wspominam także o starszych propozycjach, jednak w tych przypadkach sugerowane rozwiązanie może zmuszać nas do wyjścia poza języki tunguskie, np. mandżurskie *uju* 'head' może być pożyczką koreańską, podczas gdy *ihan* 'wół, byk' dawno temu mógł zostać zapożyczony z języków jenisejskich (z tychże języków lub do nich, nie jest to do końca jasne) [II.11, II.30].

W trzech pracach poruszam bardzo złożone kwestie morfologii historycznej. Wszystkie one pokazują, że język mandżurski, wbrew temu, co początkowo myśleliśmy, jest językiem o wiele bardziej konserwatywnym niż innowacyjnym: zachowuje on elementy, które wydają się być najstarszą liczbą mnogą i przyrostkami kauzatywnymi [II.26, II.35]. Ponadto w języku mandżurskim istnieją pewne analityczne konstrukcje czasownikowe, które zarówno semantycznie, jak i typologicznie korelują z przyrostkami tunguskimi. Jedną z możliwych interpretacji tych faktów jest to, że przyrostki tunguskie stanowią historyczną ewolucję struktur

mandżurskich [I.1]. Istnieje oczywiście wiele przypadków, gdy język mandżurski wprowadza innowacje w porównaniu z innymi językami tunguskimi, co widoczne jest w rozwoju niektórych odczasownikowych formacji nominalnych [II.21], większości czasowników ruchu [II.32] i w klasyfikatorze istot ludzkich *nofi* [II.34].

W roku 2018 dołączyłem do Guillaume'a Jacquesa w celu zbadania struktur syntaktycznych obejmujących przyrostki mandżurskie *-na-* (translocativus) i *-nji-* (cislocativus) w tekstach z XVII i XVIII wieku. W wyniku szczegółowego porównania z podobnymi strukturami w chińsko-tybetańskim języku Japhug stwierdzamy, że istnieją uniwersalne właściwości i ograniczenia, które warto zbadać w sposób przekrojowo-językowy. Aby było to możliwe, dostarczamy tła typologicznego.

W swoich pracach poruszyłem też inne językowe aspekty kultury mandżurskiej. W 2016 roku zasugerowałem, że obraźliwe imiona nadawane dzieciom we wczesnym wieku można wytłumaczyć, zakładając, iż jest to praktyka zaczerpnięta z szamańskiego świata ich tunguskich przodków. Ten aspekt tradycyjnej kultury mandżurskiej pod wpływem Chin został w późniejszym okresie częściowo usunięty [II.31].

(2) Rekonstrukcja języka pratunguskiego: chociaż mój wkład naukowy odnotowany w poprzedniej sekcji ma duży wpływ na sposób, w jaki mogliśmy zrekonstruować wyrazy pratunguskie, poświęciłem temu tematowi także trzy oddzielne prace. W 2012 roku próbowałem odtworzyć historię i prehistorię trybu rozkazującego, którego paradygmat w językach tunguskich wykorzystuje zestaw bardzo zróżnicowanych końcówek osobowych [II.18].

W roku 2017 wykazałem, że język orokijski (inaczej: Uilta) stanowi klucz do dwusylabowej lub trzysylabowej rekonstrukcji pewnych wyrazów, a to za sprawą obecności lub braku środkowego *-i-*, które jak się okazuje, z uwagi na pewne uwarunkowania zaginęło w pozostałych językach [II.20].

W 2018 roku opublikowałem artykuł, w którym zasugerowałem, że język pratunguski miał pierwotnie trzy czasy przeszłe (aoristus, imperfectum i perfectum), a nie dwa, jak uprzednio zakładano. Takie założenie likwidowałoby różnice w systemach poświadczonych w językach historycznych. Pokazałem, że alomorficzne rozmieszczenie tych przyrostków w niektórych językach południowotunguskich jest niedawną reinterpretacją materiału (poprzez tzw. egzaptację), który pierwotnie używany był do rozróżnienia czasów niedokonanych i dokonanych w języku pratunguskim [II.38].

(3) Źródła przednaukowe (zachodnie). W przeszłości zrobiono bardzo wiele w zakresie dokumentacji języków tunguskich. Aczkolwiek jest jeszcze kilka archiwów na całym świecie posiadających bogate zbiory dotychczas niepublikowanych prac. Inne pozycje, pomimo że opublikowane, zostały w pewien sposób zignorowane.

W dwóch artykułach zajmowałem się materiałami nanajskimi zachowanymi w dwóch dziewiętnastowiecznych listach wyrazów [II.12, II.16], w których to udało się ocalić dane językoznawcze, o których wcześniej nic lub niewiele było wiadomo. Tym samym uzyskaliśmy cenne wskazówki na temat dialektologii nanajskiej w tamtych czasach.

W 2015 roku przedstawiłem swoje poglądy na temat identyfikacji pewnych słów tunguskich w inskrypcji z Buyla (ok. VII–VIII wieku). Doszedłem do wniosku, że liczne niespójności oraz błędnie przeanalizowane elementy morfologiczne powodują, że propozycja wysunięta przez

zmarłego specjalistę od języków samojezdskich Eugeniusza Helimskiego powinna zostać odrzucona [II.28].

W 2017 roku opublikowałem artykuł, w którym ostatecznie wykazałem, że materiał językowy w starym słowniczku z XIX wieku został błędnie zidentyfikowany jako niwchijski (inaczej: giliacki, izolat językowy), podczas gdy w rzeczywistości jest to bardzo cenny słownik oroczyjski (język tunguski) [II.33].

(4) Aspekty szczegółowe: zaproponowałem kilka rozwiązań bardzo specyficznych problemów występujących w niektórych językach, które jednak nie mają większego znaczenia dla pozostałych języków tunguskich. I tak w 2011 roku zaproponowałem, że północnotunguski sufiks porównawczy może być pochodzenia mongolskiego [II.10], jak również że niespotykaną morfonologię obserwowaną w odmianie rzeczownikowej w języku oroczyjskim można wytłumaczyć, jeśli założymy, że miała tutaj miejsce rzadko spotykana analogia morfonologiczna [II.27].

2. Studia eskimologiczne

Zagadnieniem z zakresu lingwistyki eskimo-aleuckiej, któremu poświęciłem sporo czasu, jest pozycja aleuckiego w szerszym kontekście eskimo-aleuckim oraz w historii samej Grenlandii. Opracowałem etymologie poszczególnych grup słów w języku aleuckim, gdzie głównym celem było zidentyfikowanie spokrewnionych wyrazów w językach eskimoskich, a tym samym wskazanie na mocny związek między aleuckim a pozostałymi językami eskimoskimi (co niekiedy może budzić wątpliwości, biorąc pod uwagę, że między tymi dwiema grupami językowymi istnieje luka czasowa wynosząca około 3500-4000 lat) [II.3, II.5, II.14].

W pracach poświęconych etymologii konkretnego wyrażenia brałem zazwyczaj pod uwagę materiał poza-eskimo-aleucki oraz rozbudowane scenariusze socjolingwistyczne, np. rosyjskie słowo fajka (tytoń i kultura palenia tytoniu w Azji) lub japoński zaimek *anata* 'ty' (japońska okupacja niektórych Wysp Aleuckich w 1942 r.) [II.2, II.6]. W artykule z roku 2010 wyjaśniłem, dlaczego turecki *kayık* 'łódka' i powszechny eskimoski termin *qayaq* 'kajak' nie mogą być ze sobą powiązane (mają swoje własne solidne etymologie, a ich historia kulturowa wyraźnie się różni) [II.8].

Moje pozostałe publikacje dotyczą bardziej ogólnych aspektów rekonstrukcji eskimo-aleuckich. W jednym z artykułów proponuję fonemiczną interpretację dla czterech odpowiedników dźwiękowych, które dają nakładające się na siebie wyniki w języku eskimoskim i aleuckim. Moje wnioski opierają się całkowicie na typologii i tendencjach panujących w obrębie studiów nad językami eskimoskimi [II.4]. W innym artykule, opublikowanym w roku 2010, zaproponowałem wytłumaczenie dla pochodzenia spółgłosek z przydechem nagłosowym w języku aleuckim, według którego wszystko zależy od pozycji akcentu (który można ustalić niezależnie) i względnej pozycji czwartej samogłoski /ə/, np. po utracie nieakcentowanej samogłoski /ə/ sekwencja *VCəCV daje w aleuckim *VhCV* < *VCCV [II.9].

W 2018 roku, w tomie poświęconym kontaktom językowym, przedstawiłem ogólny przegląd różnych aspektów wpływu języka rosyjskiego, które można zaobserwować w językach eskimo-aleuckich (fonologicznego, morfosyntaktycznego i leksykalnego) [II.39].

3. Studia ajnologiczne

Moje badania w dziedzinie językoznawstwa ajnoskiego dotyczą głównie językoznawstwa historycznego, kontaktów językowych oraz typologii. W dwóch pracach omawiam etymologię rzeczowników *kaco* ‘bęben szamański’ [II.1] i *susam* ‘stynka (gatunek ryby)’ [II.24]. W obu, w szerokim zakresie, wykorzystałem zarówno informacje dialektologiczne, jak i poza-ajnoskie (głównie tunguskie i japońskie) i podkreśliłem ich znaczenie w odniesieniu do kwestii etymologii ajnoskiej (izolat językowy, dla którego bezpośrednie porównanie z językami genealogicznie spokrewnionymi jest niemożliwe).

Tę samą metodologię zastosowałem w przypadku niektórych wyrazów w języku ajnoskim z Sachalinu, których historii nie da się właściwie zrozumieć, jeśli nie weźmiemy pod uwagę udziału innych lokalnych języków tego terenu. Poświęciłem temu zagadnieniu dwa artykuły: jeden na temat zaimków wskazujących [II.23] i drugi na temat trybu rozkazującego [II.36]. W obu pracach dochodzę do wniosku, że ajnoski z Sachalinu brał aktywny udział w lidze językowej na tej wyspie.

W dwóch innych artykułach wziąłem pod uwagę względy typologiczne (ogólne tendencje w ewolucji całych systemów w czasie). Zasugerowałem w nich pionierskie rozwiązania dla rozwoju praajnoskiego *-r na Sachalinie [II.25] oraz pochodzenia (wysoce nieregularnych) klasyfikatorów do liczenia dni *tutko* ‘dwa dni’ i *rerko* ‘trzy dni’ [II.40].

4. Szamanizm i badania z zakresu religioznawstwa

W sferze kulturowej licznych rdzennych społeczeństw Syberii i ogólnie północno-wschodniej Eurazji, zajmowałem się zagadnieniem szamanizmu z językowego punktu widzenia.

W jednym z artykułów omówiłem etymologię słowa szaman w różnych językach Syberii i zaproponowałem ich klasyfikację według ich złożoności: kilka terminów należy uznać za przejrzyste i jednoznaczne, jednak większość z uwagi na niespójności wymaga dalszego rozwinięcia [II.7].

Przedstawiłem też krótki opis koncepcji reinkarnacji wśród Jukagirów i ludu Chanty, dwóch rdzennych grup północnej Syberii [II.13]. W tym konkretnym przypadku zademonstrowałem podejście nie tylko językowe, ale także antropologiczne, starając się zapewnić wyważoną prezentację faktów, gdzie w równym stopniu reprezentowane są interpretacje natyivistyczne i naukowe.

Dla specjalistycznego czasopisma przygotowałem bibliograficzną kompilację, bardzo elementarną w swej naturze, o szamanizmie z 1972 roku. Zawiera ona 309 pozycji w języku angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i japońskim [II.15].

W 2018 roku opublikowałem hiszpańskie tłumaczenie najbardziej znanego szamańskiego tekstu napisanego w języku wernakularnym: *Nišan samani bithe*, czyli ‘Opowieść o szamance [zwanej] Niszan’. Opowieść ta, napisana pierwotnie w języku mandżurskim, stała się bardzo popularna w XV i XVI wieku, a w sąsiednich językach istnieją jej różne adaptacje. We wstępie do tłumaczenia poświęcam dużo uwagi studiom filologicznym nad tekstem (w kręgach międzynarodowych zwanym „niszanologią”). Tłumaczyłem trzy wersje tej bajki: jedną standardową i dwie wersje krótsze (również w języku mandżurskim); jedna z nich została po raz pierwszy wydana w języku europejskim [I.2].

5. Pozostałe publikacje

Wspólnie z Tomaszem Majtczakiem opublikowałem ostatnio artykuł na temat etymologii wyrazu jidyszowego *páze* ‘wzdłuż, obok’, gdzie wysunęliśmy trzy hipotezy: o pochodzeniu germańskim, słowiańskim i mieszanym elementów germańskich i słowiańskich (formacja hybrydowa) [II.29].

Udostępniłem online dwa indeksy, które mogą znacznie ułatwić pracę naukową w dziedzinie języka ajnoskiego i językoznawstwa mongolskiego. Pierwszy z nich to indeks form ajnoskich rozpowszechnianych za pośrednictwem książek arcydiakona Johna Batchelora (1855-1944), anglikańskiego misjonarza angielskiego, który wykonywał rozległe prace terenowe wśród Ajnów z Hokkaidō (Japonia) [III.1]. Drugi indeks zawiera wszystkie wyrazy z języka dagurskiego, które pojawiają się w mongolskim słowniku porównawczym *Měnggǔ yǔzú yǔyán cǐdiǎn*. Dla łatwiejszego zrozumienia, są one przedstawione w porządku alfabetycznym wraz z ich tłumaczeniami na język angielski [III.2].

6. Konferencje naukowe

Do tej pory zaprezentowałem referaty na dziewięciu konferencjach poświęconych językoznawstwu ogólnemu i historycznemu, religii porównawczej, językowi japońskiemu i językom mniejszościowym (kolejno: Walencja 2002, Toledo 2008, Girona 2008, Barcelona 2009, 2013 i 2016, Bochum 2009 i 2010, Lublana 2014).

Poza tym pełniłem funkcję sekretarza podczas dwóch krakowskich konferencji organizowanych przez Bibliotekę Jagiellońską (Kraków 2017 i 2018).

José Andrés Hernández G.